

Historische plattegronden van Nederlandse steden

GELDERLAND

deel 8.1

DE STEDEN VAN **DE VELUWE**

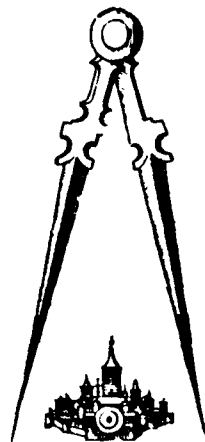
Arnhem, Elburg, Harderwijk, Hattem, Wageningen
alsmede Nijkerk en Staverden

beschreven door

Joost Augusteijn

onder redactie van

A.H. Sijmons
J.W.H. Werner

Uitgegeven door De Stichting Historische Stadsplattegronden te Lisse
in samenwerking met Uitgeverij 'Canaletto' te Alphen aan den Rijn 1997

KA 600001: 8
+ ~~A 26 161 . 8 / A TS~~

CatE

Inhoud

Woord vooraf	1
I De ontwikkeling van de Veluwe steden	3
1 Inleiding	
2 Het Veluwe landschap	
3 Het ontstaan van de steden; stadsrechten en regeringsvorm	
4 De Veluwe tot 1473	
5 De periode 1473 - 1578	
6 De periode 1578 - 1673	
7 De periode 1673 - 1813	
8 De periode 1813 - 1918	
9 De periode 1918 - heden	
II De kaarten en hun vervaardigers	16
1 Inleiding	
2 Zestiende-, zeventiende- en achttiende-eeuwse stadsplattegronden	
3 Negentiende- en twintigste-eeuwse stadsplattegronden	
III De Veluwe steden in kaart; de ruimtelijke ontwikkeling aan de hand van de gereproduceerde kaarten en enkele als afbeelding opgenomen kaarten en kaartuitsneden	25
1 Inleiding	
2 Arnhem	
3 Elburg	
4 Harderwijk	
5 Hattem	
6 Nijkerk	
7 Staverden	
8 Wageningen	
IV De gedrukte plattegronden van de Veluwe steden; een cartobibliografisch overzicht tot 1867	78
1 Inleiding	
2 Werken waarin de beschreven kaarten gepubliceerd zijn	
3 Bibliografische bronnen	
4 Geraadpleegde collecties	
5 De kaartbeschrijvingen per stad	
I Arnhem	
II Elburg	
III Harderwijk	
IV Hattem	
V Wageningen	
V Register van persoonsnamen	94
VI Lijst van geraadpleegde en afgebeelde kaarten en prenten	96
VII Literatuur	100
VIII Summary	102

[26 Karten]

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt dankzij financiële steun van:

Het Bestuur van de provincie Gelderland
Het Bestuur van de gemeente Arnhem
Het Bestuur van de gemeente Ermelo
Gemeentelijke archiefdienst Wageningen
Het Bestuur van de Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven

ISBN 90 6469 724 8

© 1997 Uitgeversmaatschappij Canaletto, Alphen aan den Rijn, Holland
Printed in the Netherlands

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without permission from the publisher.

VI Lijst van geraadpleegde en afgebeelde kaarten en prenten Voor de gebruikte afkortingen wordt verwezen naar hoofdstuk IV

ARNHEM (1-42)

1. ca.1560
Plattegrond van Arnhem en de naaste omgeving. Handschriftkaart in kleur door Jacob van Deventer.
RAG Plattegronden 4
Kaart I.1
2. ca.1560
Inzetplattegrond van Arnhem. Handschriftkaart in kleur door Jacob van Deventer.
Biblioteca Nacional te Madrid
Afb. 26
3. 1572
Vestingplattegrond van Arnhem. Handschriftkaart uit de atlas van Berlaymont.
UBL Atlas 440
Afb. 28
4. ca. 1575
Vestingplattegrond van Arnhem. Handschriftkaart door Matteo Neroni.
Biblioteca Nazionale te Florence (kopie in ARA).
Afb. 29
5. ca. 1590
Gezicht op Arnhem in stadsplattegrond. Handschriftkaart in kleur door Aernout van Buchell.
UBU HS 798
Afb. 27
6. 1581
Plattegrond van Arnhem, uitgegeven door Georg Braun en Frans Hogenberg. Kopergravure.
ARN 001
RAG Plattegronden 6, 110
Afb. 10
7. 1639
Plattegrond met stadsprofiel van Arnhem door Nicolaes van Geelkercken. In Pontanus, *Historiæ Gelricæ* (eerste drukken). Kopergravure.
ARN 004
RAG Boeken 41 (rood)
Kaart I.2
8. 1639
Plattegrond met stadsprofiel van Arnhem door Nicolaes van Geelkercken. In Pontanus, *Historiæ Gelricæ* (latere drukken). Kopergravure.
ARN 005
OGWB Kluis 917
Kaart I.3
9. 1649
Plattegrond van Arnhem door Joan Blaeu. Kopergravure.
ARN 006
RAG Plattegronden 9
Afb. 12
10. 1654
Plattegrond met stadsprofiel van Arnhem door Nicolaes van Geelkercken. In Slichtenhorst, *Geldersse Geschiedenissen*. Kopergravure.
ARN 009
RAG Boeken 42 (rood)
Kaart I.4
11. 1654
Vestingplattegrond van Arnhem, uitgegeven door Caspar Merian. Kopergravure.
ARN 010
RAG Plattegronden 95
Afb. 13
12. 1675
Vestingplattegrond van Arnhem. Deel van kaart in Lambert van den Bosch, *Tooneel des oorlogs*. Kopergravure.
ARN 014
RAG Plattegronden 109
Afb. 15
13. Ca. 1680
Vestingplattegrond van Arnhem. Kopergravure.
ARN 017
RAG Plattegronden 7a
Afb. 17
14. 1686
Vestingplattegrond van Arnhem door Christoff Riegel. Kopergravure.
ARN 018
GAA Plattegronden lade 17-22
Afb. 18
15. 1691
Vestingplattegrond van Arnhem door Christoff Riegel. Kopergravure.
ARN 019
GAR 54 A2
Afb. 19
16. 1702
Vestingplattegrond van Arnhem. Handschriftkaart in kleur door Peter Passavant.
GAA inv. nr. 3417, kaart nr. 15
Afb. 31
17. 1739
'Grondtekening der stad Arnhem', uitgegeven door Hendrik de Leth. Kopergravure.
ARN 021
UBA 197 E 35
Kaart I.5
18. 1754
Vestingplattegrond van Arnhem. Handschrift in kleur door de Hattin-ga's.
ARA OSK G35
Afb. 20
19. 1782
Arnhem, veroverd door de Fransen op 15 juni 1672 door Jean de Beaurain. Kopergravure.
ARN 023
UBL BN P10 N189
Afb. 30
20. 1792
Kaart van een plan tot aanleg van wandelwegen op de vestingwallen. Handschriftkaart door J.G. Michael.
GAA inv. nr. 3424
Afb. 32
21. ca. 1810
Plattegrond van Arnhem; deel van de 'Topografische kaart van de Veluwe en de Veluwezoom'. Handschriftkaart in kleur door M.J. de Man.
ARA Genieearchief V10
Afb. 33
22. 1819
'Plan der te slegtene buitenwerken van de stad Arnhem'. Handschriftkaart door A Godefroy.
GAA inv. nr. 3450
Afb. 35
23. 1832
'Grondteekening der stad Arnhem' door B.W. Dietz. Kopergravure.
ARN 024
UBL BN P10 N196
Kaart I.6
24. 1852
Plattegrond van Arnhem. Lithografie.
ARN 027
UBL BN P10 N197
Afb. 21
25. 1853
'Plattegrond der stad Arnhem' door H.I. Heuvelink. Lithografie in kleur.
ARN 028
UBA Kz. 63-26-06,07
Kaart I.7
26. 1862
Plattegrond der stad Arnhem in Adresboek van Arnhem en omstreken. Lithografie.
ARN 033
GAA Adresboek 1862
Afb. 38
27. 1864
Arnhem in 1813 door P. Dunst. Lithografie.
ARN 034
UBL BN P10 N195
Afb. 34

28. 1868
'Souvenir. Arnhem en omstreken' door Van Emrik & Binger. Lithografie in kleur.
GMA 8976
Kaart I.8
29. 1872
'Plattegrond van Arnhem in 1872' uitgaaf van Is. An. Nijhoff en Zoon. Lithografie.
UBA Kz. 28-34-21
Afb. 36
30. 1875
'Plan van uitbreiding der stad en aanleg spoorweg Arnhem - Nijmegen' door G. van Berkum. Lithografie.
GAA Brochure 4/12
Afb. 40
31. 1877
Plattegrond van Arnhem door W.K. Kien. Lithografie.
GGA Brochure 8/31
Afb. 39
32. 1878
'Plan van uitbreiding der stad Arnhem' door G. van Berkum. Lithografie.
GAA Brochure 19/19
Afb. 41
33. 1879
'Nationale Tentoonstelling te Arnhem in 1879. Officieele wandelkaart'. (A. van Oosterzee, uitgever). Lithografie in kleur.
GAA 2428
Afb. 37
34. ca. 1904
Plattegrond van Arnhem. Lithografie.
OGWB Kaartencatalogus II-5
Kaart I.9a
35. ca. 1908
'Arnhem in vogelvlucht'. Lithografie in kleur.
GAA inv. nr. 1510
Kaart I.9b
36. 1917
Plattegrond van Arnhem, uitgave A.N.W.B. Lithografie in kleur.
UBA Kaartenz. V7 F1
Afb. 25
37. ca. 1925
Handels en industrieterrein te Arnhem. Lithografie in kleur.
GAA Lade 5-24A
Afb. 9
38. ca. 1930
Villawijk De Braamberg en Ruimzicht. Lithografie in kleur.
GAA kaart 1203
Afb. 42
39. 1940
Plattegrond van Arnhem door B. Bonnema. Lichtdruk.
GGA 8 inv. nr. 116
Kaart I.10
40. 1945
Verwoeste binnenstad van Arnhem. Offset.
OGWB T 1534 (Bouw, 1955, pag 662)
Afb. 44
41. 1955
Wederopbouwplannen van Arnhem. Offset.
OGWB T 1534 (Bouw, 1955, pag. 663)
Afb. 45
42. 1995
Topografische kaart van Arnhem en omgeving. Offset in kleur.
GAA
Afb. 43

ELBURG (43-54)

43. Elburg in de veertiende eeuw, overgenomen uit Elburg ... goed bekeken, 1986.
GAE
Afb. 4
44. ca. 1560
Plattegrond van Elburg en de naaste omgeving. Handschriftkaart in kleur door Jacob van Deventer.
Biblioteca Nacional te Madrid
Kaart II.1
45. ca. 1560
Inzetplattegrond van Elburg. Handschriftkaart in kleur door Jacob van

Deventer.
Biblioteca Nacional te Madrid
Afb. 46

46. 1649
Plattegrond van Elburg met stadsprofiel, uitgegeven door Joan Blaeu. Kopergravure.
ELB 002
GME 0150
Kaart II.2
47. 1654
Stadsprofiel van Elburg. In Slichtenhorst, Gelderse Geschiedenissen. Kopergravure.
ELB 003a
OGWB 249 A9
Kaart II.3a
48. 1654
Vestingplattegrond van Elburg, uitgegeven door Caspar Merian. Kopergravure.
ELB 003b
GAE
Kaart II.3b
49. 1675
Vestingplattegrond van Elburg. Deel van kaart in Lambert van den Bosch, Tooneel des oorlogs. Kopergravure.
ELB 005
VM 06273
Afb. 15
50. augustus 1807
Kaart van de haven der stad Elburg. Handschriftkaart in kleur door C. v.d. Meer.
ARA VTH 3224
Afb. 6
51. september 1842
Plattegrond van Elburg door P.M. Tavedil. Handschriftkaart in kleur.
GME 0447
Kaart II.4
52. 1875
Gemeente Elburg door J. Kuiper (vernieuwingskaart). Lithografie.
ELB 006
RAG Boeken I 22A (8e deel)
Afb. 48
53. 1910
Plattegrond van Elburg door R. Veldhoen. Handschriftkaart in kleur. privé; kopie in GAE
Afb. 47
54. 1991
Topografische kaart van Elburg en omgeving. Offset in kleur.
GAE
Afb. 49

HARDERWIJK (55-74)

55. ca. 1560
Plattegrond van Harderwijk en de naaste omgeving. Handschriftkaart in kleur door Jacob van Deventer.
Biblioteca Nacional te Madrid
Kaart III.1
56. ca. 1560
Inzetplattegrond van Harderwijk. Handschriftkaart in kleur door Jacob van Deventer.
Biblioteca Nacional te Madrid
Afb. 50
57. 1590
Vestingplattegrond van Harderwijk met bijlage. Handschriftkaart in kleur door Adriaan Anthonisz.
ARA VTH 3229
Afb. 51
58. 1615
Vestingplattegrond van Harderwijk door Samuël Marolois. Kopergravure.
HAR 001
KB 2102 A22
Afb. 54
59. ca. 1615
Vestingplattegrond van Harderwijk. Handschriftkaart in kleur.
UBL BN P11 N76
Afb. 52
60. ca. 1625
Vestingplattegrond van Harderwijk. Handschriftkaart in kleur.
UBL BN P11 N78
Afb. 53

61. 1639
Plattegrond met stadsprofiel van Harderwijk. In Pontanus Historiæ Gelricæ. Kopergravure.
HAR 003
RAG Boeken I 41 (rood)
Kaart III.2
62. 30 maart 1649
Project van de haven van Harderwijk. Handschriftkaart door Henr. van Gelder.
GAHk 574
Afb. 55
63. 1660
Plattegrond van Harderwijk, uitgegeven door Johannes Janssonius in Guicciardini, duod. ed. Kopergravure.
HAR 006
VM 0530
Afb. 11
64. 1673
Vestingplattegrond van 'Harderwich' door Galeazzo Gualdo Priorato. Kopergravure.
HAR 007
VM 0771
Afb. 14
65. 1675
Vestingplattegrond van Harderwijk. Deel van kaart in Lambert van den Bosch, Tooneel des oorlogs. Kopergravure.
HAR 008
VM 0536
Afb. 15
66. 1706
Vestingplattegrond van 'Harderwick' door Padre Coronelli. Kopergravure.
HAR 010
UBL BN Atlas 636.
Afb. 16
67. 1810
'Kaart van de haven en de buitenstad van de stad Harderwyk'. Handschriftkaart in kleur.
ARA VTH 3234
Afb. 7
68. 1831
Plattegrond van Harderwijk i.v.m. havenaanleg. Handschriftkaart in kleur door B.T. Beyerinck.
RAG Rijkswaterstaat 58
Kaart III.3
69. 1880
Plattegrond van Harderwijk door H. Portheine jr. Lithografie.
VM 06260 Doos 105
Kaart III.4
70. 1902
Plattegrond van Harderwijk. Lithografie door I. Wedding en A.J. Wuestman.
VM 994
Afb. 56
71. 1 december 1914
Plattegrond van Harderwijk door D.C. Tiemens. Lithografie in kleur.
GMA 9384 (zonder rode cijfers); VM 06253 Doos 107 (met rode cijfers)
Kaart III.5
72. 1930
Plattegrond van Harderwijk. Lithografie.
VM 0665
Afb. 22
73. 1975
Harderwijk in vogelvlucht. Offset.
uit De Waterkampioen 1975
Afb. 23
74. 1991
Topografische kaart van Harderwijk en omgeving. Offset in kleur.
GAH
Afb. 57
- HATTEM (75-87)**
75. ca. 1560
Plattegrond van Hattem en de naaste omgeving. Handschriftkaart in kleur door Jacob van Deventer.
Biblioteca Nacional te Madrid
Kaart IV.1
76. ca. 1560
Inzetplattegrond van Hattem. Handschriftkaart in kleur door Jacob van Deventer.
Biblioteca Nacional te Madrid
Afb. 58
77. ca. 1620
Vestingplattegrond van 'Hathem'. Handschriftkaart in kleur.
ARA OPV H28
Afb. 59
78. ca. 1648
'De Stadt Hattum'. Handschriftkaart in kleur.
UBL BN P11 N60
Kaart IV.2
79. 1654
Plattegrond van Hattem. In Slichtenhorst Gelderse Geschiedenissen. Kopergravure.
HAT 001
OGWB 249 A9
Afb. 60
80. 1783
Omgeving Hattem in Atlas Topographique van het Frontier des Ijssels, ... door J.H. Hottinger e.a.
ARA Geniearchief, Situatiekaarten IJ 11
Afb. 63
81. 1786
De aanval op de stad Hattem op den 5den sept. 1786. Kopergravure.
UBL BN P11 N61
Afb. 62
82. 1829
Kadastrale kaart van Hattem, met kleine wijzigingen. Handschriftkaart.
GAHt
Afb. 64
83. 1856
'Kaart der Stad Hattem' door G.H. Haasloop Werner. Handschriftkaart.
Kopie in GAHt
Afb. 61
84. 1866
Gemeente Hattem door Jacob Kuyper. Lithografie.
HAT 004
RAG Boeken II-19P, 20P
Afb. 65
85. 1948
Hattem in het jaar 1948 door Ina Rahusen. Handschriftkaart.
privé; kopie in GMHt.
Afb. 66
86. 1958
Wandelkaart Hattem en omgeving. Uitgave V.V.V. 'Hatto-Heim'. Offset in kleur.
GAHt.
Kaart IV.3
87. 1991
Topografische kaart van Hattem en omgeving. Offset in kleur.
GAHt
Afb. 67
- NIJKERK (88-94)**
88. Nijkerk in de vijftiende eeuw, overgenomen uit Oud-Nijkerk.
GAN
Afb. 69
89. 1610
Plattegrond van Nijkerk en omgeving. Handschriftkaart in kleur door Bernard Kempinck.
RAG Archief Hof Kaart nr. 17
Afb. 68
90. 1812
'Plan du port de Nijkerk'. Handschriftkaart door B.T. Beyerinck.
ARA VTH 3238
Afb. 8
91. 1832
Kadastrale kaart van de Gemeente Nijkerk. Handschriftkaart.
GAN
Afb. 70
92. 1867
Gemeente Nijkerk door J. Kuyper. Lithografie.
Nij 001
RAG Boeken II-19P, 20P
Afb. 24
93. februari 1920
Plattegrond van Nijkerk. Handschriftkaart door H. Bos.
GAN
Afb. 71

94. 1995
Topografische kaart van Nijkerk en omgeving.
Offset in kleur.
GAN
Afb. 72

STAVERDEN (95-98)

95. 1732
Tekening van kasteel Staverden door Cornelis Pronk.
Particuliere collectie
Afb. 74
96. 1908
Plan van aanleg tuin van het Landgoed Staverden door P.H. Watz.
Handschriftkaart.
Coll. Archief Stichting 'Het Geldersch Landschap', Arnhem
Afb. 75
97. 1970
Wandelkaart
Coll. Archief Stichting 'Het Geldersch Landschap', Arnhem
Afb. 76
98. 1985
Kaart van het landgoed Staverden. Deel van Topografische kaart
1:10.000. Offset.
Coll. Archief Stichting 'Het Geldersch Landschap', Arnhem
Afb. 73

WAGENINGEN (99-115)

99. ca. 1560
Plattegrond van Wageningen en de naaste omgeving. Handschrift-
kaart in kleur door Jacob van Deventer.
RAG Plattegronden 44
Kaart V.1
100. ca. 1560
Inzetplattegrond van Wageningen. Handschriftkaart in kleur door
Jacob van Deventer.
Bibliotheca Nacional te Madrid
Afb. 77
101. 1572
Vestingplattegrond van Wageningen. Handschriftkaart uit de atlas van
Berlaymont.
UBL Atlas 440
Afb. 78
102. 1584
Vestingplattegrond van Wageningen. Handschriftkaart in kleur door
Adriaen Anthonisz.
RAG Plattegronden 45
Afb. 79
103. 1649
Vestingplattegrond van Wageningen door Joan Blaeu. Kopergravure.
WAG 001
RAG Plattegronden 46
Afb. 80
104. 1654
Plattegrond van Wageningen met stadsprofiel. In Slichtenhorst, Gel-
dersse Geschiedenissen. Kopergravure.
WAG 002
OGWB 249 A9
Kaart V.2
105. 1654
Vestingplattegrond van Wageningen, uitgegeven door Caspar Merian.
Kopergravure.
WAG 003
UBA 211 A 21
Afb. 81
106. 1675
Vestingplattegrond van Wageningen. Deel van kaart in Lambert van
den Bosch, Tooneel des oorlogs. Kopergravure.
WAG 005
VM 06273
Afb. 15
107. 1722
'Caart van het casteel te Wageningen'. Handschriftkaart in kleur door
B. Elshoff.
Uit 'Kaartboek van Rosendael'. Collectie erven baron van Pallandt van
Roosendael
Afb. 82
108. 1787
Kaart van Wageningen en omgeving uit Th.Ph. von Pfau. Kopergra-
vure.
KB 2101 D12
Afb. 90

109. 1867
Gemeente Wageningen door J. Kuyper. Lithografie.
WAG 009
RAG Boeken II-19P, 20P
Afb. 83

110. 1871
Wageningen en omgeving door L.A. Reuvs. Lithografie.
GAW
Afb. 84

111. 1881
Plattegrond van Wageningen door A Braakensiek. Lithografie in kleur.
OGWB IX-18
Afb. 85

112. 1894
Plattegrond van Wageningen door S. Bitters. Fotolithografie in rood
en zwart.
GAW
Kaart V.3

113. 1894
'Plan van Exploitatie van het Bowlespark te Wageningen'. Lithografie.
GAW
Afb. 87

114. 1950
Wederopbouwplan Wageningen. Offset.
GAW
Afb. 88

115. 1996
Topografische kaart van Wageningen en omgeving. Offset in kleur.
GAW
Afb. 86

KAARTEN VAN (DELEN VAN) DE VELUWE (116-125)

116. 1557
Kaart van de Veluwe door Christiaan Sgrooten. Handschriftkaart in kleur.
Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel HS 21596
Afb. 1

117. 1591
Kaart van Arnhem en Nijmegen uit Orlers (1651). Kopergravure.
UBL BN P9 N130
Afb. 89

118. 1606
Kaart van de omgeving van Hattem. Handschriftkaart in kleur door
Bernard Kempinck.
ARA OSK Y4
Afb. 5

119. ca. 1630
Kaart van de Veluwe door Nicolaes van Geelkercken. Kopergravure.
RAG
Afb. 2

120. ca. 1674
Gedenk-teykenen der wonderlyke geschiedenissen... met afbeeldingen
door J. Sorius van het Tolhuys en 32 vestingplattegronden. Kopergravure.
RPK Muller 2349
Afb. 92

121. ca. 1674
Afbeelding van alle de stercke steden... met 27 vestingplattegron-
den. Kopergravure.
RPK Muller 2350
Afb. 93

122. ca. 1674
Wonderlyke veranderingen in de vereende Nederlanden Ao 1673...
met zes stadsplattegronden door J. Sorius. Kopergravure.
RPK Muller 2531
Afb. 94

123. 1675
Afbeelding van het Tolhuys en 7 vestingplattegronden uit Lambert
van den Bosch, Tooneel des oorlogs. Kopergravure.
VM 06273
Afb. 15

124. 1684
Afbeelding van het Tolhuys en 30 vestingplattegronden door J. Har-
rewijn. Kopergravure.
RPK Muller 2350A
VM 06273
Afb. 91

125. Kaart van de oude wegen op de Veluwe, overgenomen uit Gelre XLIII
p. 93.
OGWB Geld. TS deel 43
Afb. 3